

Design and Evaluation of an Innovative Curriculum to Achieve Diversity, Equity, and Inclusion in Iran's Higher Education System

Ali Radmehr¹, Fatemeh Shefaat², Farzaneh Soufi³, Roghayeh Khademi^{4*}

1. Faculty Member, Payame Noor University, Shahr-e-Babak Branch, Kerman, Iran

2. MA in Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Alzahra University, Tehran, Iran

3. MA in Curriculum Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

4. MA in Educational Sciences (History and Philosophy of Education), Faculty of Psychology and Educational Sciences, Payame Noor University, Miandoab Center, West Azerbaijan, Iran

ABSTRACT

The aim of this study was to design and evaluate an innovative curriculum based on diversity, equity, and inclusion principles to promote a more inclusive and equitable higher education system in Iran. This qualitative study employed the systematic grounded theory approach of Strauss and Corbin. Participants included curriculum experts, faculty members, educational managers, and higher education specialists selected through purposive and theoretical sampling until theoretical saturation was achieved. Data were collected via in-depth structured interviews, document analysis, and literature review. Data analysis was conducted through open, axial, and selective coding using NVivo software. To evaluate the extracted model, a researcher-developed questionnaire with confirmed validity and reliability was administered to experts. The findings indicated that the innovative curriculum comprises twelve key components, with project-based learning showing a significantly higher priority compared to other components, whereas innovative technologies and flipped classrooms ranked significantly lower. Significant relationships were identified among causal, contextual, and intervening factors influencing curriculum strategies, leading to outcomes such as increased participation, enhanced social skills, and improved creativity. Results also demonstrated that alignment with student needs and labor market demands significantly contributes to achieving diversity, equity, and inclusion. An innovative curriculum grounded in diversity, equity, and inclusion can enhance educational justice and quality in higher education through active learning approaches, stakeholder engagement, and effective use of educational technologies.

Received: 04 Jan 2026

Accepted: 28 Apr 2026

First Available: 06 Jun 2026

Final Publication: 23 Jul 2026

Keywords

Innovative curriculum, diversity, equity, inclusion, higher education, curriculum design, curriculum evaluation

How to cite:

Radmehr, A., Shefaat, F., Soufi, F., & Khademi, R. (2026). Design and Evaluation of an Innovative Curriculum to Achieve Diversity, Equity, and Inclusion in Iran's Higher Education System. *Study and Innovation in Education and Development*, 6(3), 1-21.

* Corresponding Author:

Roghayeh Khademi

E-mail: r.khademi0323@gmail.com

© 2026 the authors. Published by Institute for Knowledge, Development, and Research.

This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

In recent decades, higher education systems worldwide have undergone substantial transformations driven by globalization, rapid technological advancement, and the increasing complexity of socio-economic demands. These transformations have necessitated a shift from traditional, content-centered curricula toward more innovative, flexible, and inclusive educational models. Innovative curriculum design has emerged as a central strategy for enhancing the quality, relevance, and responsiveness of higher education systems, particularly in contexts characterized by diversity and inequality (1, 2). Within this evolving paradigm, the principles of diversity, equity, and inclusion (DEI) have gained prominence as essential components of effective educational systems, emphasizing the need to address the varied backgrounds, abilities, and learning needs of students.

The concept of an innovative curriculum extends beyond the mere incorporation of new teaching methods; it involves a comprehensive rethinking of educational goals, content, pedagogical approaches, and assessment strategies. Such curricula are designed to promote active learning, critical thinking, collaboration, and real-world problem-solving, thereby preparing students for the challenges of the 21st century (9, 11). Moreover, innovative curricula are increasingly aligned with broader societal goals, including sustainable development, social justice, and economic competitiveness (4). In this regard, integrating DEI principles into curriculum design is not only a matter of educational fairness but also a strategic imperative for fostering inclusive growth and social cohesion.

In the context of Iran, the higher education system faces several structural and functional challenges, including disparities in access and quality, misalignment between educational outcomes and labor market needs, and insufficient attention to diversity and inclusion. Despite significant expansion in the number of higher education institutions, concerns remain regarding the effectiveness and relevance of existing curricula (5, 6). Studies have shown that many graduates lack the practical skills and competencies required for employment, highlighting the need for curriculum reform that emphasizes experiential learning and skill development (7, 8). Additionally, socio-cultural diversity within the country underscores the importance of inclusive educational approaches that can accommodate different student populations.

Previous research has explored various aspects of curriculum innovation in Iran and beyond. For instance, Hosseini Largani identified key elements of innovative curriculum models in Iranian higher education, emphasizing the importance of learner-centered

approaches and contextual relevance (14). Similarly, Jafarpour and colleagues proposed an entrepreneurial curriculum model aimed at enhancing students' practical competencies and employability (15). International studies have also highlighted the role of stakeholder engagement, technological integration, and interdisciplinary approaches in successful curriculum innovation (12, 13). Despite these contributions, there remains a significant gap in the literature regarding the integration of DEI principles into innovative curriculum design within the Iranian higher education context.

Furthermore, recent developments in educational technology, particularly the integration of artificial intelligence and digital learning tools, have opened new possibilities for personalized and inclusive education. These technologies can enhance student engagement and facilitate adaptive learning experiences, although their implementation requires adequate infrastructure and faculty readiness (20, 21). The alignment of curriculum design with sustainable development goals and global educational standards further reinforces the need for comprehensive and forward-looking curriculum models (4).

Given these considerations, the present study aims to design and evaluate an innovative curriculum model for achieving diversity, equity, and inclusion in Iran's higher education system. By employing a grounded theory approach, the study seeks to identify the key components, influencing factors, strategies, and outcomes associated with innovative curriculum development, thereby contributing to both theoretical understanding and practical implementation.

METHODS AND MATERIALS

This study employed a qualitative research design based on the systematic grounded theory approach. The research focused on identifying and conceptualizing the components of an innovative curriculum within the context of higher education. Participants included a group of key informants consisting of university faculty members, curriculum planners, educational administrators, and experts in higher education. These individuals were selected through purposive sampling, followed by theoretical sampling to ensure the inclusion of diverse perspectives and the achievement of theoretical saturation.

Data were collected using structured, in-depth interviews, along with document analysis and review of relevant academic literature. Each interview lasted between one to two hours and was recorded and transcribed for analysis. The data analysis process involved three stages of coding: open coding, axial coding, and selective coding. During open coding, the data were broken down into discrete concepts and categories. In axial coding, relationships between categories were identified and organized into subcategories.

Finally, selective coding was used to integrate and refine the categories into a coherent theoretical framework.

To ensure the credibility and trustworthiness of the findings, multiple validation techniques were employed, including member checking, peer review, and triangulation of data sources. The analysis was conducted using qualitative data analysis software to facilitate systematic organization and interpretation of the data. Additionally, a questionnaire was developed based on the extracted categories to evaluate the proposed curriculum model, and its reliability and validity were confirmed before being administered to a panel of experts.

FINDINGS

The findings revealed that the innovative curriculum in higher education comprises twelve key components, including project-based learning, blended learning, interactive technology, personalized learning, social-emotional learning, critical thinking and problem-solving, interdisciplinary education, innovative technologies, flipped classrooms, inquiry-based learning, out-of-classroom education, and entrepreneurship development. Among these components, project-based learning emerged as the most prominent element, indicating its strong influence on curriculum effectiveness. In contrast, innovative technologies and flipped classrooms were identified as the least emphasized components.

The analysis also identified six major categories within the grounded theory framework: causal conditions, contextual conditions, intervening conditions, central phenomenon, strategies, and outcomes. Causal conditions included factors such as student needs, technological advancements, collaboration among faculty and experts, innovation in teaching methods, learning environment, and socio-cultural issues. Contextual conditions encompassed educational technology, labor market demands, cultural and societal factors, global events, educational research, and available resources. Intervening conditions were found to include educational policies, financial resources, and infrastructural support.

The central phenomenon of the study was defined as the development of an innovative curriculum aimed at achieving diversity, equity, and inclusion. Strategies identified for achieving this goal included incorporating stakeholder perspectives, emphasizing experiential learning, providing individual support and counseling, and transforming teaching and assessment methods. The outcomes associated with these strategies included increased student participation, enhanced social skills, improved multi-dimensional learning, respect for diversity, and strengthened creativity and innovation.

Quantitative evaluation of curriculum components indicated that project-based learning ranked highest in frequency and importance, while innovative technologies and flipped classrooms ranked lowest. This suggests a disparity between the adoption of traditional innovative methods and more advanced technological approaches in the current system.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings of this study highlight the multidimensional nature of innovative curriculum design and its critical role in promoting diversity, equity, and inclusion in higher education. The prominence of project-based learning suggests that experiential and application-oriented approaches are well-recognized and valued within the educational system. Such approaches enable students to engage actively with real-world problems, thereby enhancing their critical thinking and problem-solving skills. However, the relatively low emphasis on advanced technological components indicates a gap between the potential of digital innovation and its practical implementation in the educational context.

The identification of causal, contextual, and intervening factors underscores the complexity of curriculum development processes. Effective curriculum design requires not only an understanding of student needs and pedagogical principles but also careful consideration of broader environmental and institutional factors. The influence of policies, resources, and infrastructure highlights the importance of systemic support in facilitating educational innovation. Without adequate investment and strategic alignment, even well-designed curricula may fail to achieve their intended outcomes.

The strategies identified in this study emphasize the importance of stakeholder engagement, experiential learning, and adaptive teaching practices. These strategies reflect a shift toward more inclusive and learner-centered educational models, which are essential for addressing the diverse needs of students. The positive outcomes associated with these strategies, including increased participation and enhanced creativity, demonstrate the potential of innovative curricula to transform the educational experience and contribute to broader social and economic development.

Overall, this study provides a comprehensive framework for understanding and implementing innovative curriculum design in higher education. By integrating theoretical insights with empirical findings, it offers valuable guidance for policymakers, educators, and researchers seeking to enhance the quality and inclusiveness of educational systems. The results suggest that achieving meaningful educational transformation requires a

holistic approach that combines pedagogical innovation, technological advancement, and institutional support.

طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه برای دستیابی به تنوع، برابری و شمول در نظام آموزش عالی ایران

علی رادمهر^۱، فاطمه شفاعت^۲، فرزانه صوفی^۳، رقیه خادمی^{۴*}

۱. هیئت علمی، دانشگاه پیام نور، واحد شهر بابک، کرمان، ایران

۲. کارشناسی ارشد، فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

۳. کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۴. کارشناسی ارشد، علوم تربیتی (تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش)، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، مرکز میاندوآب، آذربایجان غربی، ایران

چکیده

هدف این پژوهش طراحی و ارزشیابی یک برنامه درسی نوآورانه مبتنی بر اصول تنوع، برابری و شمول به منظور ایجاد نظام آموزشی عادلانه، پاسخگو و فراگیر در آموزش عالی ایران است. این پژوهش از نوع کیفی و با رویکرد نظریه داده‌بنیاد سیستماتیک انجام شد. جامعه پژوهش شامل خبرگان حوزه برنامه‌ریزی درسی، اعضای هیئت علمی، مدیران آموزشی و متخصصان آموزش عالی بود که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و نظری تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های ساختاریافته عمیق، بررسی اسناد و مطالعات کتابخانه‌ای گردآوری شدند. تحلیل داده‌ها با استفاده از کدگذاری سه‌مرحله‌ای شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی و با بهره‌گیری از نرم‌افزار NVivo انجام گرفت. برای ارزشیابی مدل استخراج‌شده، پرسشنامه‌ای طراحی و پس از تأیید روایی و پایایی، در اختیار خبرگان قرار گرفت. نتایج نشان داد که برنامه درسی نوآورانه شامل دوازده مؤلفه کلیدی است و آموزش مبتنی بر پروژه به‌طور معناداری بالاترین اولویت را در بین مؤلفه‌ها دارد، در حالی که فناوری‌های نوآورانه و کلاس‌های معکوس در سطح معناداری پایین‌تری قرار گرفتند. همچنین روابط معناداری بین عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر با راهبردهای برنامه درسی مشاهده شد که در نهایت منجر به پیامدهایی نظیر افزایش مشارکت، توسعه مهارت‌های اجتماعی و تقویت خلاقیت گردید. یافته‌ها حاکی از آن است که هم‌راستاسازی برنامه درسی با نیازهای دانشجویان و بازار کار به‌طور معناداری بر تحقق تنوع، برابری و شمول تأثیرگذار است. برنامه درسی نوآورانه مبتنی بر تنوع، برابری و شمول می‌تواند با تلفیق رویکردهای یادگیری فعال، مشارکت‌ذی‌نفعان و بهره‌گیری از فناوری‌های آموزشی، زمینه تحقق عدالت آموزشی و ارتقاء کیفیت آموزش عالی را فراهم سازد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۸

تاریخ چاپ اولیه: ۱۴۰۵/۰۳/۱۶

تاریخ چاپ نهایی: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱

کلیدواژه‌ها

برنامه درسی نوآورانه، تنوع، برابری، شمول، آموزش عالی، طراحی برنامه درسی، ارزشیابی برنامه درسی

شیوه ارجاع‌دهی:

رادمهر، علی، شفاعت، فاطمه، صوفی، فرزانه، و خادمی، رقیه. (۱۴۰۵). طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه برای دستیابی به تنوع، برابری و شمول در نظام آموزش عالی ایران. پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه، ۶(۳)، ۲۱-۱.

نویسنده مسئول:

رقیه خادمی

پست الکترونیکی: r.khademi0323@gmail.com

در دهه‌های اخیر، نظام‌های آموزش عالی در سراسر جهان با تحولات عمیق و چندلایه‌ای مواجه شده‌اند که ریشه در تغییرات سریع فناوری، جهانی‌شدن، پیچیدگی‌های اجتماعی و نیازهای نوظهور بازار کار دارد. در چنین بستری، دیگر رویکردهای سنتی طراحی برنامه درسی قادر به پاسخگویی به انتظارات متنوع یادگیرندگان و جامعه نیستند و ضرورت حرکت به سوی الگوهای نوآورانه، منعطف و فراگیر بیش از پیش احساس می‌شود. برنامه درسی نوآورانه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحول آموزشی، نه تنها به ارتقاء کیفیت یادگیری کمک می‌کند، بلکه می‌تواند نقش کلیدی در تحقق عدالت آموزشی و کاهش نابرابری‌ها ایفا نماید (1, 2). در این میان، توجه به اصول تنوع، برابری و شمول به‌عنوان مؤلفه‌های بنیادین نظام‌های آموزشی معاصر، به یکی از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران و پژوهشگران تبدیل شده است.

تنوع، برابری و شمول مفاهیمی به‌هم‌پیوسته هستند که بر ایجاد فرصت‌های برابر برای تمامی افراد، صرف‌نظر از تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و فردی تأکید دارند. در نظام آموزش عالی، این مفاهیم به معنای طراحی برنامه‌هایی است که بتوانند نیازهای متنوع دانشجویان را پوشش داده و زمینه مشارکت فعال همه گروه‌ها را فراهم آورند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که نظام‌های آموزشی که این اصول را در طراحی برنامه‌های درسی خود لحاظ می‌کنند، از کارآمدی بالاتر، مشارکت بیشتر و نتایج یادگیری مطلوب‌تری برخوردارند (3, 4). از سوی دیگر، نادیده گرفتن این اصول می‌تواند منجر به بازتولید نابرابری‌های اجتماعی و کاهش اثربخشی نظام آموزشی شود.

در ایران نیز، نظام آموزش عالی با چالش‌های متعددی در حوزه عدالت آموزشی، کیفیت برنامه‌های درسی و انطباق با نیازهای بازار کار مواجه است. افزایش تعداد دانشگاه‌ها و گسترش کمی آموزش عالی، بدون توجه کافی به کیفیت و کارآمدی برنامه‌های درسی، موجب شده است که بسیاری از فارغ‌التحصیلان از مهارت‌های لازم برای ورود به بازار کار برخوردار نباشند (5, 6). این مسئله به‌ویژه در شرایطی که اقتصاد دانش‌بنیان و مهارت‌محور اهمیت بیشتری یافته است، به یکی از دغدغه‌های اساسی تبدیل شده است (7, 8). علاوه بر این، وجود نابرابری‌های منطقه‌ای، فرهنگی و اقتصادی در کشور، ضرورت توجه به رویکردهای فراگیر و مبتنی بر شمول را در طراحی برنامه‌های درسی دوچندان کرده است.

برنامه درسی نوآورانه به‌عنوان پاسخی به این چالش‌ها، رویکردی است که با تأکید بر یادگیری فعال، استفاده از فناوری‌های نوین، توجه به نیازهای فردی یادگیرندگان و ارتباط با مسائل واقعی جامعه، می‌تواند تحول قابل‌توجهی در نظام آموزش عالی ایجاد کند. این نوع برنامه درسی با بهره‌گیری از روش‌هایی مانند یادگیری مبتنی بر پروژه، یادگیری ترکیبی، آموزش معکوس و استفاده از فناوری‌های دیجیتال، تلاش می‌کند تا تجربه یادگیری را برای دانشجویان معنادارتر و کاربردی‌تر سازد (9, 10). همچنین، این رویکرد

با تأکید بر توسعه مهارت‌های قرن بیست و یکم از جمله تفکر انتقادی، خلاقیت، همکاری و ارتباط مؤثر، زمینه آمادگی دانشجویان برای مواجهه با چالش‌های آینده را فراهم می‌کند (11).

در همین راستا، پژوهش‌های متعددی به بررسی ابعاد و مؤلفه‌های برنامه درسی نوآورانه پرداخته‌اند. سوپریانی و همکاران فرآیند نوآوری در برنامه درسی را شامل ابعاد مختلفی از جمله عوامل فردی، سازمانی و محیطی می‌دانند که در تعامل با یکدیگر، شکل‌گیری برنامه‌های نوآورانه را ممکن می‌سازند (12). همچنین، مطالعات نشان داده‌اند که مشارکت ذی‌نفعان مختلف از جمله اساتید، دانشجویان و صنعت در طراحی برنامه درسی، نقش مهمی در افزایش اثربخشی آن دارد (13). این رویکرد مشارکتی، علاوه بر افزایش کیفیت برنامه‌ها، موجب هم‌راستاسازی آن‌ها با نیازهای واقعی جامعه و بازار کار می‌شود.

در ایران، تلاش‌هایی برای طراحی و توسعه برنامه‌های درسی نوآورانه صورت گرفته است، اما این تلاش‌ها اغلب پراکنده بوده و فاقد یک چارچوب منسجم و نظام‌مند هستند. برای مثال، حسینی لرگانی در پژوهش خود به طراحی یک مدل برنامه درسی نوآورانه در آموزش عالی ایران پرداخته و بر اهمیت توجه به نیازهای یادگیرندگان و محیط آموزشی تأکید کرده است (14). همچنین، جعفرپور و همکاران در مطالعه‌ای به طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینانه پرداخته‌اند که می‌تواند به توسعه مهارت‌های عملی و اشتغال‌پذیری دانشجویان کمک کند (15). با این حال، همچنان خلأ پژوهش‌های جامع و کاربردی در زمینه تلفیق اصول تنوع، برابری و شمول با برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران احساس می‌شود.

از سوی دیگر، سیاست‌ها و ساختارهای حاکم بر نظام آموزش عالی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری و اجرای برنامه‌های درسی دارند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که سیاست‌های آموزشی، منابع مالی و زیرساخت‌های موجود می‌توانند به‌عنوان عوامل تسهیل‌کننده یا بازدارنده در مسیر نوآوری عمل کنند (16, 17). در برخی موارد، تمرکز بیش از حد بر کمیت و گسترش آموزش عالی، بدون توجه به کیفیت و نوآوری، منجر به کاهش کارایی نظام آموزشی شده است (18). همچنین، عدم هماهنگی بین برنامه‌های درسی و نیازهای بازار کار، یکی از چالش‌های اساسی در این حوزه به شمار می‌رود (19).

در سطح بین‌المللی نیز، روندهای نوینی در طراحی برنامه‌های درسی شکل گرفته است که بر استفاده از فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی، یادگیری شخصی‌سازی شده و آموزش مبتنی بر داده تأکید دارند. پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که ادغام ابزارهای هوش مصنوعی در برنامه‌های درسی می‌تواند به بهبود کیفیت یادگیری و افزایش تعامل دانشجویان کمک کند (20, 21). علاوه بر این، توجه به اهداف توسعه پایدار و هم‌راستاسازی برنامه‌های درسی با این اهداف، به یکی از اولویت‌های نظام‌های آموزشی تبدیل شده است (4). این روندها نشان‌دهنده ضرورت بازنگری در رویکردهای سنتی و حرکت به سوی مدل‌های نوآورانه و آینده‌نگر در طراحی برنامه‌های درسی است.

در این میان، رویکرد نظریه داده‌بنیاد به‌عنوان یکی از روش‌های مؤثر در پژوهش‌های کیفی، امکان شناسایی عمیق و نظام‌مند مؤلفه‌های برنامه درسی نوآورانه را فراهم می‌کند. این روش با تأکید بر استخراج مفاهیم از داده‌های تجربی، می‌تواند به توسعه مدل‌های

بومی و متناسب با شرایط خاص هر جامعه کمک کند (22). استفاده از این رویکرد در پژوهش حاضر، امکان شناسایی دقیق عوامل مؤثر بر طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران را فراهم می‌سازد.

همچنین، توجه به سرمایه انسانی و نقش آن در توسعه اقتصادی، یکی دیگر از دلایل اهمیت طراحی برنامه‌های درسی نوآورانه است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که کیفیت آموزش و مهارت‌های نیروی انسانی، تأثیر مستقیمی بر بهره‌وری و رشد اقتصادی دارد (23). از این رو، طراحی برنامه‌های درسی که بتوانند مهارت‌های مورد نیاز بازار کار را در دانشجویان تقویت کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا، برنامه‌های مبتنی بر کارآفرینی و مهارت‌آموزی می‌توانند نقش مهمی در کاهش بیکاری و افزایش اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان ایفا کنند (24).

علاوه بر این، تحول در برنامه‌های درسی نیازمند رویکردی چابک و انعطاف‌پذیر است که بتواند به تغییرات سریع محیطی پاسخ دهد. salari و همکاران با تأکید بر چابک‌سازی برنامه‌های درسی، بر ضرورت بازنگری مستمر و انطباق با نیازهای جدید تأکید کرده‌اند (25). همچنین، اجباری فام و همکاران به اهمیت طراحی مدل‌های یادگیری محور در آموزش عالی اشاره کرده‌اند که می‌تواند به بهبود کیفیت یادگیری کمک کند (26). این رویکردها نشان می‌دهد که نوآوری در برنامه درسی نه تنها یک انتخاب، بلکه یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر برای نظام‌های آموزشی معاصر است.

در نهایت، با توجه به مجموعه مباحث مطرح‌شده، می‌توان گفت که طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه مبتنی بر اصول تنوع، برابری و شمول، یکی از مهم‌ترین الزامات تحول در نظام آموزش عالی ایران به شمار می‌رود. این رویکرد می‌تواند با ایجاد فرصت‌های برابر، افزایش مشارکت دانشجویان، بهبود کیفیت یادگیری و هم‌راستاسازی آموزش با نیازهای جامعه، نقش مهمی در توسعه پایدار کشور ایفا کند. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران بر اساس اصول تنوع، برابری و شمول انجام شده است.

روش پژوهش

نظریه‌مبنایی به‌عنوان مناسب‌ترین روش برای انجام این مطالعه شناخته شد. این نظریه یکی از روش‌های تحقیق کیفی است و بر زمینه‌های واقعی تأکید دارد تا اهداف پژوهش را دنبال کند. در این پژوهش، هدف طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی کشور است. برای این منظور در ابتدا از نظریه داده بنیان سیستماتیک اشتراوس و کوربین¹ استفاده شده است. به‌طور کلی، در الگوی سیستماتیک این نظریه، پژوهشگر به بررسی و مفهوم‌سازی شش مقوله می‌پردازد که شامل شرایط علی، عوامل زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، پدیده محوری، راهبردها و پیامدهای مرتبط با موضوع پژوهش می‌شود. در ادامه مقولاتی که به‌عنوان برنامه درسی نوآورانه در آموزش عالی شناسایی شدند از دیدگاه اساتید برجسته دانشگاه‌های مهم کشور مورد ارزشیابی قرار می‌گیرند.

¹ Strauss & Corbyn

مشارکت‌کنندگان تحقیق، گروهی از مطلعان کلیدی شامل استادان با تخصص علمی و تجربه کاری در حوزه علوم تربیتی به‌ویژه برنامه‌ریزی آموزشی و درسی در نظام آموزش عالی کشور حضور داشتند. همچنین، طراحان برنامه‌های درسی، معاونان آموزشی و مدیران گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور که در زمینه تدوین برنامه‌های درسی تجربه و سابقه علمی داشتند نیز مشارکت کردند.

نمونه‌های مورد مطالعه ابتدا با دقت و هدفمند انتخاب شدند. سپس از روش نمونه‌گیری نظری برای شناسایی عوامل تأثیرگذار بر برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی بهره گرفته شد. در آغاز، تعدادی از افراد و مطلعان کلیدی شامل استادانی که تخصص علمی و تجربه کاری در حوزه برنامه‌ریزی درسی و آموزشی در نظام آموزش عالی کشور داشتند، به‌صورت هدفمند انتخاب شدند. اطمینان حاصل شد که این افراد متخصصانی هستند با سابقه علمی، پژوهشی و اجرایی، زیرا این افراد ممکن است دیدگاه‌های متفاوتی درباره برنامه درسی نوآورانه داشته باشند. بعد از انجام مصاحبه‌های اولیه و تحلیل داده‌ها، فرآیند کدگذاری و ایجاد مفاهیم و مقوله‌ها صورت گرفت و روابط میان آن‌ها بررسی شد. سپس از روش نمونه‌گیری گلوله برفی و نظری برای انتخاب شرکت‌کنندگان بعدی استفاده شد. با توجه به اینکه معیار قضاوت در مورد زمان توقف نمونه‌برداری نظری، کفایت نظری مقوله‌ها و داده‌ها است، در این پژوهش نقطه اشباع نظری برای محقق کاملاً واضح بود و نمونه‌گیری ادامه یافت تا جایی که پژوهشگر با پرسیدن سؤالات به‌طور مکرر متوجه شد که داده‌های جدید هیچ بینش تازه‌ای را برای طبقات آشکار نمی‌کند. در نهایت، پس از انجام ۲۲ مصاحبه‌کننده که به‌طور میانگین هر کدام یک تا دو ساعت طول کشید، اشباع نظری به دست آمد. با توجه به ماهیت موضوع و هدف تحقیق، از روش‌های مختلفی مانند مصاحبه‌های عمیق ساختارمند انفرادی، یادداشت‌برداری، بررسی اسناد و متون علمی (مطالعات کتابخانه‌ای) و همچنین مطالعه تجارب بین‌المللی (مطالعات اینترنتی) استفاده شد. برخی از سؤالات مصاحبه شامل مواردی مانند «منظور از برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی چیست؟» و «کدام عوامل بر راهبردها و پیامدهای توسعه برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران مؤثرند؟»

سه مرحله کدگذاری که در نظریه بر پایه به کار می‌رود عبارت است از: کدگذاری باز، محوری و انتخابی. این مفاهیم در تحقیقات کیفی به کار گرفته می‌شوند. قابلیت اعتبار، تأیید پذیری و انتقال‌پذیری جنبه‌های مختلف قابلیت اطمینان را در پژوهش حاضر توصیف می‌کنند. قابلیت اعتبار نتایج با استفاده از روش‌های کنترلی مانند بازبینی توسط اعضا و به‌کارگیری محققان مختلف در جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت. برای ارزشیابی تأیید پذیری نتایج تحقیق، تمامی یادداشت‌ها، اسناد و مصاحبه‌های ضبط‌شده پس از تحلیل، مجدد در اختیار تیم پژوهش و دیگر محققان قرار گرفتند تا به بررسی و تأیید نتایج بپردازند. اطمینان حاصل شود که داده‌های خام با نتایج به‌دست‌آمده مطابقت دارند. برای اطمینان از قابلیت انتقال یافته‌های پژوهش، تلاش شده است تا شرایط اجرای تحقیق با دقت و جزئیات کامل توصیف شود.

در بخش ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه مقولات به دست آمده پرسشنامه‌ای طراحی شد و بعد از در اختیار قرار دادن چند متخصص برنامه درسی و سنجش پایایی (۰/۹۱) و روایی سازه (۰/۵۶)، در اختیار ۲۲ نفر از اساتید برجسته دانشگاهی قرار داده شد تا نظر خود را در مورد سؤالات اعلام نمایند.

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌کننده‌ها

رشته تحصیلی	تعداد افراد	سن		جنسیت		سابقه		محل خدمت	تعداد مراجعه	مدت مصاحبه
		۳۰ تا ۳۵	۳۶ تا ۴۰	زن	مرد	۱۰ تا ۲۰ سال	بیش از ۲۰ سال			
برنامه درسی	۸	۱		۱		۱		دانشگاه طباطبایی	۱	۸۵
		۱		۱		۱		دانشگاه تهران	۲	۶۵
		۱			۱	۱		دانشگاه خوارزمی	۱	۷۵
		۱			۱	۱		دانشگاه لرستان	۳	۲۰۳
		۱			۱	۱		دانشگاه تبریز	۲	۴۵
		۱			۱		۱	دانشگاه تربیت مدرس	۲	۳۳
			۱		۱	۱		دانشگاه شهید چمران اهواز	۱	۶۵
		۱			۱		۱	عضو شورای عالی برنامه‌ریزی	۲	۲۱۳
برنامه‌ریزی درسی در آموزش عالی	۴	۱		۱		۱		شورای عالی انقلاب فرهنگی	۳	۸۵
		۱			۱	۱		دانشگاه همدان	۲	۴۵
			۱		۱	۱		دانشگاه طباطبایی	۲	۶۵
برنامه‌ریزی آموزشی	۳	۱		۱		۱		دانشگاه پیام نور	۱	۹۵
		۱		۱	۱	۱		دانشگاه شیراز	۳	۱۰۷
روانشناسی تربیتی	۱	۱			۱			رئیس شورای عالی برنامه‌ریزی	۱	۹۵
مدیریت آموزشی	۳	۱			۱			وزارت علوم	۲	۱۰۵
		۱			۱			دانشگاه تهران	۴	۶۵
			۱		۱			عضو شورای تحول	۲	۵۵
فلسفه تعلیم و تربیت	۱	۱			۱			دانشگاه خوارزمی	۲	۸۸
شیمی	۱	۱			۱			وزارت علوم	۱	۷۲
برنامه‌ریزی توسعه در آموزش عالی	۳	۱			۱			شورای عالی انقلاب فرهنگی	۲	۱۰۵
		۱			۱			عضو شورای عالی برنامه‌ریزی	۱	۶۵
			۱		۱			موسسه پژوهش در آموزش عالی	۱	۸۳

یافته‌ها

برای شناسایی مفهوم برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران، با استفاده از نرم‌افزار **Nvivo** ابتدا طی مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها تحت تحلیل محتوای عرفی قرار گرفت؛ به این صورت که متن مصاحبه‌ها به صورت خط به خط تجزیه و تحلیل شد. مفاهیم بی‌ربط و نامناسب حذف و جملات و مفاهیم کلیدی استخراج شدند و مفاهیم مشابه در هم ادغام گردیدند. سپس، در مرحله کدگذاری محوری، مفاهیم مشابهی که در مرحله کدگذاری باز شناسایی شده بودند، به دسته‌های زیر طبقات تقسیم‌بندی شدند و بر اساس نزدیکی و شباهت مفاهیم، شکل گرفتند. در نهایت، زیر طبقات تشکیل شده بر اساس مدل نظریه بر مبنای نظریه پردازی، طبقات اصلی را به وجود آوردند. در نتیجه کدگذاری باز و محوری، نتایج زیر حاصل شدند. از دیدگاه افراد مورد مطالعه، برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران دارای دوازده مفهوم شامل: آموزش مبتنی بر پروژه، یادگیری ترکیبی، فناوری تعاملی، یادگیری شخصی‌سازی شده، آموزش اجتماعی و عاطفی، تفکر انتقادی و حل مسئله، آموزش بین‌رشته‌ای، فناوری‌های نوآورانه، کلاس‌های معکوس، یادگیری مبتنی بر تحقیق، آموزش خارج از کلاس درس، ترویج کارآفرینی است. در قسمت کدگذاری محوری شش مقوله: عوامل علی برنامه درسی نوآورانه شامل: نیازهای دانشجویان، فناوری، همکاری اساتید و متخصصان، نوآوری در روش‌های تدریس، محیط یادگیری، مسائل اجتماعی و فرهنگی است. عوامل زمینه‌ای شامل: تکنولوژی آموزشی، نیازهای بازار کار، فرهنگ و جامعه، رویدادهای جهانی، تحقیقات آموزشی، منابع و امکانات آموزشی است. عوامل مداخله‌گر شامل: سیاست‌ها و نظام‌های آموزشی، منابع مالی و زیرساخت‌ها است. از دیدگاه پاسخ‌دهندگان عناصری که برنامه درسی نوآورانه در جهت دستیابی به تنوع و برابری و شمول در آموزش عالی است، شامل: تنوع فرهنگی: گنجاندن محتوای آموزشی که نمایانگر فرهنگ‌ها و دیدگاه‌های مختلف باشد و دانشجویان را با تنوع فرهنگی آشنا کند. تحلیل تعصبات: آموزش مباحث مربوط به تعصب‌ها و تبعیض‌ها به منظور افزایش آگاهی دانشجویان و ارتقاء تفکر انتقادی. روش‌های متفاوت آموزش: استفاده از رویکردهای متنوع یاددهی و یادگیری که به شیوه‌های مختلف یادگیری پاسخگو باشد و نیازهای متفاوت دانشجویان را برآورده کند. دسترسی به منابع آموزشی: فراهم کردن منابع آموزشی متنوع و قابل دسترسی برای تمامی دانشجویان، به‌ویژه افرادی که ممکن است با موانع اقتصادی یا اجتماعی مواجه باشند. آموزش مهارت‌های نرم: توسعه مهارت‌های ارتباطی، همکاری و حل مسئله که به دانشجویان کمک کند تا با افراد از پس‌زمینه‌های مختلف کار کنند. تشویق به مشارکت: طراحی فعالیت‌ها و پروژه‌ها که به دانشجویان فرصتی برای مشارکت در بحث‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در مورد محتوای درس می‌دهد. برنامه‌های حمایتی: ایجاد برنامه‌ها و خدمات حمایتی برای دانشجویان اقلیت و گروه‌های اجتماعی کمتر نماینده، به‌ویژه در زمینه مشاوره و راهنمایی تحصیلی. مدیریت آموزشی انعطاف‌پذیر: امکان تنظیم برنامه‌های درسی به گونه‌ای که به نیازهای خاص دانشجویان و شرایط زندگی آن‌ها پاسخگو باشد. آموزش تجربی: ایجاد فرصت‌های یادگیری عملی و تجربی که به دانشجویان کمک کند تا از طریق تجربه مستقیم با چالش‌های اجتماعی و فرهنگی روبرو شوند. ارزشیابی چندبعدی: استفاده از روش‌های ارزشیابی

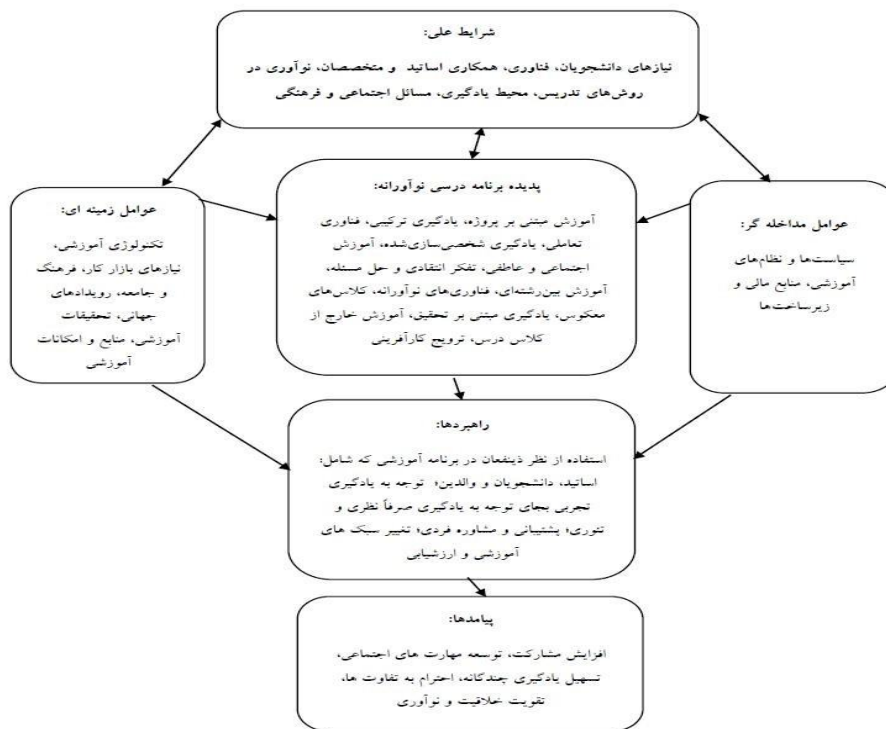
چندمنظوره که به جای تأکید صرف بر آزمون‌های کتبی، توانمندی‌ها و پیشرفت‌های مختلف دانشجویان را موردسنجش قرار دهد. این عناصر می‌توانند به شکل‌گیری برنامه درسی کمک کنند که نه تنها به برابری و شمول می‌پردازد، بلکه تنوع را نیز به‌عنوان یک منبع غنی برای یادگیری موردتوجه قرار می‌دهد.

جدول ۲. مقولات به‌دست‌آمده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی

کدگذاری باز	کدگذاری محوری
مفهوم	زیر طبقه
صلاحیت فردی	نیازهای دانشجویان
توازن کار و زندگی	
آموزش مهارت‌های عملی	
حمایت روانی	
ایجاد هاب منطقه‌ای دیجیتال	فناوری
برگزاری همایش‌ها و کنفرانس‌های علمی	همکاری اساتید و متخصصان
پروژه‌های مشترک تحقیقاتی	
شبکه‌های علمی و حرفه‌ای	
انتشار مقالات مشترک	
توسعه دوره‌های آموزشی	
آموزش معکوس	نوآوری در روش‌های تدریس
استفاده از هوش مصنوعی	
آموزش مبتنی بر رویکردهای چند حسی	
فراگیرندگی فرهنگی	
تأکید بر محیط پویا	محیط یادگیری
تعامل دوطرفه	
تنوع فرهنگی	مسائل اجتماعی و فرهنگی
عدالت اجتماعی	
فرهنگ‌عامه	
هویت فرهنگی	
یادگیری شخصی‌سازی شده	تکنولوژی آموزشی
دیجیتال لودینگ و منابع باز	عوامل زمینه‌ای
کلاس معکوس	
همکاری آنلاین	
حس کارآفرینی	نیازهای بازار کار
انعطاف‌پذیری و سازگاری	
مهارت‌های فنی و حرفه‌ای	
فرهنگ مادی و معنوی	فرهنگ و جامعه
فرهنگ قومی	
فرهنگ هنجاری	
تغییرات اقلیمی	رویدادهای جهانی
مبارزه با نژادپرستی و تبعیض	
توسعه پایدار	
تحقیق عمل پژوهی	تحقیقات آموزشی
طراحی درسی خلاق	
پژوهش کاربر محور	

	منابع و امکانات آموزشی	دوره‌های آنلاین و منابع دیجیتالی
		شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های علمی
		فضاهای آموزشی
عوامل مداخله‌گر	سیاست‌ها و نظام‌های آموزشی	تغییرات و اصلاحات آموزشی
		عدالت آموزشی
		کیفیت آموزش
	منابع مالی	تأثیرات سیاسی و قانونی
		تغییرات اجتماعی و فرهنگی
		نسبت‌های مالی
	زیرساخت‌ها	زیرساخت اجتماعی
		زیرساخت دیجیتال
راهبردها	استفاده از نظر ذینفعان در برنامه آموزشی که شامل: اساتید، دانشجویان و والدین است.	تکامل و به‌روزرسانی برنامه
		آموزش و توانمندسازی
		ارزشیابی مستمر
		فراهم کردن فضا برای ابراز نظر
	توجه به یادگیری تجربی بجای توجه به یادگیری صرفاً نظری و تئوری	تقویت مهارت‌های اجتماعی
		انگیزش و اعتمادبه‌نفس
		پیشرفت مستمر
	پشتیبانی و مشاوره فردی	حل تعارض
		حمایت عاطفی
		پشتیبانی در روند تغییر
	تغییر سبک‌های آموزشی و ارزشیابی	یادگیری مبتنی بر شواهد
		تمرکز بر مهارت‌های زندگی
پیامدها	افزایش مشارکت	فراهم کردن فرصت‌های داوطلبانه
		سخنرانی و گفتگوهای دوطرفه
		برقراری ارتباط مستمر
	توسعه مهارت‌های اجتماعی	حل تعارض
		بازخورد دادن
		ایجاد و حفظ روابط
	تسهیل یادگیری چندگانه	فراهم کردن محیط یادگیری چند حسی
		ارزشیابی و بازخورد مستمر
		تعامل اجتماعی
	احترام به تفاوت‌ها	اجتناب از قضاوت
		همکاری و همیاری
	تقویت خلاقیت و نوآوری	همکاری و تنوع
		تعهد به تغییر و نوآوری
پدیده	برنامه درسی نوآورانه	برنامه درسی نوآورانه شامل تنوع فرهنگی، تحلیل تعصبات، روش‌های متفاوت آموزش، دسترسی به منابع آموزشی، آموزش مهارت‌های نرم، تشویق به مشارکت، برنامه‌های حمایتی، مدیریت آموزشی انعطاف‌پذیر، آموزش تجربی

در مرحله کدگذاری انتخابی، پس از بحث و بررسی درباره نتایج به دست آمده از کدگذاری باز و محوری، مشورت با متخصصان و صاحب نظران، همچنین بررسی مکرر نتایج پژوهش در خصوص مفاهیم، زیر طبقات و طبقات اصلی، به همراه طراحی الگوی توسعه برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران به صورت نمودار (۱) به دست آمد.

شکل ۱. کدگذاری انتخابی الگوی پیشنهادی برنامه درسی نوآورانه آموزش عالی ایران

حال پس از طراحی الگوی برنامه درسی نوآورانه استخراجی ناشی از مصاحبه با متخصصان مورد مطالعه، تحلیل محتوای

کتاب های درسی بر حسب دپارتمان انجام شد و نتایج به شرح جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج ارزشیابی دروس دانشگاهی بر اساس مؤلفه های برنامه درسی نوآورانه

مؤلفه ها	علوم انسانی	علوم پایه	فنی و مهندسی	مجموع فراوانی	درصد فراوانی
آموزش مبتنی بر پروژه	۲۲۴	۳۰۱	۳۲۱	۸۷۶	۸۷/۶
یادگیری ترکیبی	۳۲۱	۲۲۱	۱۵۵	۶۹۷	۶۹/۷
فناوری تعاملی	۱۹۹	۱۹۱	۱۷۲	۵۶۲	۵۶/۲
یادگیری شخصی سازی شده	۱۲۱	۱۰۱	۱۱۴	۳۳۶	۳۳/۶
آموزش اجتماعی و عاطفی	۲۹۱	۱۴۲	۱۲۱	۵۵۴	۵۵/۴
تفکر انتقادی و حل مسئله	۹۱	۱۷۱	۱۸۱	۴۴۳	۴۴/۳
آموزش بین رشته ای	۱۰۱	۱۱۰	۹۱	۳۰۲	۳۰/۲
فناوری های نوآورانه	۷۱	۹۸	۱۲۱	۲۹۰	۲۹/۰
کلاس های معکوس	۷۰	۸۳	۶۳	۲۱۶	۲۱/۶
یادگیری مبتنی بر تحقیق	۹۱	۱۷۸	۱۱۲	۳۸۱	۳۸/۱
آموزش خارج از کلاس درس	۱۷۵	۲۲۱	۱۹۱	۵۸۷	۵۸/۷
ترویج کارآفرینی	۱۱۳	۱۶۱	۱۷۲	۴۴۶	۴۴/۶

جدول (۳) نتایج ارزشیابی دروس دانشگاهی بر اساس مؤلفه‌های برنامه درسی را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات به دست آمده آموزش مبتنی بر پروژه با (۸۷/۶) رتبه اول در بین شاخص‌های برنامه درسی نوآورانه را دارد و فناوری‌های نوآورانه با (۰/۲۹) پایین‌ترین رتبه را کسب کرده است. این در حالی است که کلاس‌های معکوس نیز نسبت به بقیه مؤلفه‌ها در پایین‌ترین سطح قرار دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران دارای ساختاری چندبعدی و پویا است که در آن مؤلفه‌هایی مانند یادگیری مبتنی بر پروژه، یادگیری ترکیبی، فناوری تعاملی، یادگیری شخصی‌سازی شده، آموزش اجتماعی-عاطفی و تفکر انتقادی نقش محوری ایفا می‌کنند. از میان این مؤلفه‌ها، آموزش مبتنی بر پروژه بالاترین جایگاه را به خود اختصاص داد، در حالی که فناوری‌های نوآورانه و کلاس‌های معکوس در رتبه‌های پایین‌تری قرار گرفتند. این یافته نشان می‌دهد که نظام آموزش عالی ایران تا حدی به سمت رویکردهای فعال و کاربردی در یادگیری حرکت کرده است، اما هنوز در بهره‌گیری مؤثر از فناوری‌های نوین با چالش‌هایی مواجه است. این نتیجه با مطالعاتی که بر اهمیت یادگیری تجربی و پروژه‌محور در افزایش درگیری شناختی و مهارت‌های عملی دانشجویان تأکید دارند، همسو است (9, 11). همچنین، پایین بودن جایگاه فناوری‌های نوآورانه می‌تواند ناشی از محدودیت‌های زیرساختی و فرهنگی در استفاده از فناوری‌های پیشرفته در آموزش باشد که در پژوهش‌های پیشین نیز به آن اشاره شده است (16, 17).

از منظر عوامل علی، نتایج نشان داد که نیازهای دانشجویان، فناوری، همکاری اساتید و متخصصان، نوآوری در روش‌های تدریس و محیط یادگیری از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر طراحی برنامه درسی نوآورانه هستند. این یافته بیانگر آن است که برنامه درسی نوآورانه باید به صورت پاسخگو و متناسب با ویژگی‌های یادگیرندگان و شرایط محیطی طراحی شود. این نتیجه با دیدگاه‌های نظریه‌پردازان حوزه برنامه درسی که بر اهمیت یادگیری یادگیرنده‌محور و محیط‌های یادگیری تعاملی تأکید دارند، همخوانی دارد (2, 10). همچنین، نقش همکاری میان ذی‌نفعان در طراحی برنامه درسی، با یافته‌های پژوهش سنوینگسه و بنت که بر رویکرد «دانشگاه به‌عنوان خدمت» تأکید دارند، همسو است (13). این رویکرد نشان می‌دهد که مشارکت فعال ذی‌نفعان می‌تواند به افزایش کیفیت و اثربخشی برنامه‌های درسی منجر شود.

در خصوص عوامل زمینه‌ای، یافته‌ها نشان داد که عواملی مانند فناوری آموزشی، نیازهای بازار کار، فرهنگ و جامعه، رویدادهای جهانی و منابع آموزشی، بستر لازم برای توسعه برنامه درسی نوآورانه را فراهم می‌کنند. این نتایج نشان می‌دهد که برنامه درسی نمی‌تواند مستقل از محیط کلان اجتماعی و اقتصادی طراحی شود و باید به‌طور مستمر با تغییرات محیطی تطبیق یابد. این یافته با پژوهش‌های مرتبط با هم‌راستاسازی برنامه‌های درسی با نیازهای بازار کار و توسعه اقتصادی همسو است (7, 8). همچنین، تأکید بر

نقش فرهنگ و جامعه در طراحی برنامه درسی، با مطالعاتی که بر اهمیت بومی‌سازی برنامه‌های آموزشی تأکید دارند، همخوانی دارد (18).

در زمینه عوامل مداخله‌گر، نتایج نشان داد که سیاست‌ها و نظام‌های آموزشی، منابع مالی و زیرساخت‌ها می‌توانند به‌عنوان تسهیل‌کننده یا مانع در مسیر اجرای برنامه درسی نوآورانه عمل کنند. این یافته نشان‌دهنده اهمیت نقش حاکمیت و سیاست‌گذاری در موفقیت برنامه‌های آموزشی است. در بسیاری از موارد، عدم هماهنگی میان سیاست‌ها و نیازهای واقعی نظام آموزشی، منجر به کاهش اثربخشی برنامه‌های درسی می‌شود. این نتیجه با پژوهش‌هایی که بر نقش سیاست‌های آموزشی در شکل‌دهی به کیفیت آموزش تأکید دارند، همسو است (5, 16). همچنین، محدودیت‌های مالی و زیرساختی به‌عنوان یکی از موانع اصلی نوآوری در آموزش، در مطالعات مختلف مورد تأکید قرار گرفته است (17).

در بخش راهبردها، یافته‌ها نشان داد که استفاده از نظرات ذی‌نفعان، توجه به یادگیری تجربی، ارائه حمایت‌های فردی و تغییر سبک‌های آموزشی و ارزشیابی از مهم‌ترین راهبردهای توسعه برنامه درسی نوآورانه هستند. این نتایج بیانگر آن است که تحول در برنامه درسی نیازمند تغییرات اساسی در رویکردهای آموزشی و ارزشیابی است. این یافته با پژوهش‌هایی که بر اهمیت یادگیری فعال و ارزشیابی تکوینی تأکید دارند، همخوانی دارد (12, 15). همچنین، توجه به یادگیری تجربی، با نظریه‌های یادگیری سازنده‌گرایانه که بر نقش تجربه در یادگیری تأکید دارند، همسو است (22).

در بخش پیامدها، نتایج نشان داد که اجرای برنامه درسی نوآورانه می‌تواند به افزایش مشارکت دانشجویان، توسعه مهارت‌های اجتماعی، تسهیل یادگیری چندگانه، احترام به تفاوت‌ها و تقویت خلاقیت و نوآوری منجر شود. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه درسی نوآورانه می‌تواند نقش مهمی در تحقق اهداف آموزش فراگیر و عادلانه ایفا کند. این نتیجه با مطالعاتی که بر تأثیر برنامه‌های درسی نوآورانه بر توسعه مهارت‌های قرن بیست‌ویکم تأکید دارند، همسو است (1, 9). همچنین، افزایش خلاقیت و نوآوری در میان دانشجویان، می‌تواند به توسعه سرمایه انسانی و رشد اقتصادی کمک کند (23).

از منظر تطبیقی، نتایج این پژوهش با مطالعات بین‌المللی نیز همخوانی دارد. برای مثال، پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که استفاده از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی در طراحی برنامه‌های درسی می‌تواند به بهبود کیفیت یادگیری کمک کند، اما تحقق این امر نیازمند زیرساخت‌های مناسب و آموزش اساتید است (20, 21). همچنین، همراستاسازی برنامه‌های درسی با اهداف توسعه پایدار، یکی از رویکردهای نوین در آموزش عالی است که می‌تواند به ارتقاء عدالت آموزشی کمک کند (4). در این راستا، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که نظام آموزش عالی ایران نیز می‌تواند با بهره‌گیری از این رویکردها، گام‌های مؤثری در جهت توسعه برنامه‌های درسی نوآورانه بردارد.

به‌طور کلی، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که طراحی و ارزشیابی برنامه درسی نوآورانه در نظام آموزش عالی ایران نیازمند رویکردی جامع و چندبعدی است که در آن عوامل فردی، سازمانی و محیطی به‌صورت یکپارچه در نظر گرفته شوند. این نتایج

با مطالعاتی که بر ضرورت تحول ساختاری در برنامه‌های درسی تأکید دارند، همسو است (27, 28). در نهایت، می‌توان گفت که برنامه درسی نوآورانه می‌تواند به‌عنوان یک راهکار مؤثر برای ارتقاء کیفیت آموزش، کاهش نابرابری‌ها و افزایش کارآمدی نظام آموزش عالی مورد استفاده قرار گیرد.

یکی از محدودیت‌های این پژوهش، ماهیت کیفی آن است که ممکن است تعمیم‌پذیری نتایج را به سایر زمینه‌ها محدود کند. همچنین، استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و تمرکز بر خبرگان حوزه برنامه‌ریزی درسی، ممکن است باعث شود دیدگاه‌های سایر ذی‌نفعان مانند دانشجویان یا کارفرمایان به‌طور کامل منعکس نشود. علاوه بر این، محدودیت‌های زمانی و دسترسی به برخی منابع و داده‌ها، می‌تواند بر عمق تحلیل‌ها تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، شرایط خاص نظام آموزش عالی ایران و تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری آن با سایر کشورها، ممکن است امکان مقایسه مستقیم نتایج را محدود کند.

پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده با استفاده از روش‌های ترکیبی (کمی و کیفی) به بررسی برنامه درسی نوآورانه بپردازند تا امکان تعمیم‌پذیری نتایج افزایش یابد. همچنین، انجام مطالعات طولی برای بررسی تأثیرات بلندمدت برنامه‌های درسی نوآورانه بر عملکرد دانشجویان و اشتغال‌پذیری آن‌ها می‌تواند مفید باشد. علاوه بر این، بررسی نقش فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و یادگیری دیجیتال در توسعه برنامه‌های درسی، می‌تواند به غنای ادبیات این حوزه کمک کند. همچنین، پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های آینده به مقایسه نظام‌های آموزشی مختلف در زمینه طراحی برنامه‌های درسی نوآورانه بپردازند.

در حوزه کاربردی، پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران آموزشی با ایجاد بسترهای مناسب، زمینه اجرای برنامه‌های درسی نوآورانه را فراهم کنند. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزشی برای اساتید در زمینه روش‌های نوین تدریس و استفاده از فناوری‌های آموزشی، می‌تواند به بهبود کیفیت آموزش کمک کند. علاوه بر این، تقویت همکاری میان دانشگاه‌ها و صنعت، می‌تواند به هم‌راستاسازی برنامه‌های درسی با نیازهای بازار کار منجر شود. در نهایت، توجه به نیازهای متنوع دانشجویان و ایجاد فرصت‌های برابر برای همه آن‌ها، باید به‌عنوان یکی از اولویت‌های اصلی در طراحی برنامه‌های درسی مورد توجه قرار گیرد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

- Gupta A. Focus on Quality in Higher Education in India. *Indian Journal of Public Administration*. 2021;67(1):54-70. doi: 10.1177/00195561211007224.
- Li Y, Zhang X, Dai DY, Hu W. Curriculum Innovation in Times of the COVID-19 Pandemic: The Thinking-Based Instruction Theory and Its Application. *Frontiers in Psychology*. 2021;12(3):601-17. doi: 10.3389/fpsyg.2021.601607.
- Mohammadi R, Soleimani A. Systematic Review of Educational Justice in Iran: Conceptualization, Challenges and Indicators. *Educational Planning Studies*. 2023;12(23):145-70. doi: 10.22080/eps.2024.26091.2220.
- Setiabudi DI, Ismi SF. Analysis of the Alignment of OBE-Based Curriculum With the Principles of Sustainable Development Goals in Higher Education. *Icgel*. 2025;2(1):46-58. doi: 10.62951/icgel.v2i1.147.
- Ministry of Science W. Ministry of Science Website. 2024.
- Omidvar A, Niazi M, Mazrouei Nasrabadi I, Khodakarmian Gilan N. Future Study of the Employment Status of Graduates of Humanities in Iran: A Product-Oriented View Using the Causal Layer Analysis Method. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in the Humanities*. 2014;16(1):121-56. doi: 10.22035/isih.2024.4975.4829.
- Jafari H. Iranian Economy and Maritimeism. *Journal of Modern Studies in Economic Diplomacy*. 2023;12(3):25-55.
- Mosali S, Amini A, Garai-Nejad G, Khosravinejad A. The Effect of Quality and Quantity of Human Capital in the Type of Education on Total Factor Productivity in the Non-Oil Economy of Iran. *Quarterly Journal of Computational Economics*. 2022;1(1):25-50.
- Wu YJ, Chen JC. Stimulating Innovation with an Innovative Curriculum: A Curriculum Design for a Course on New Product Development. *The International Journal of Management Education*. 2021;19(3):100561. doi: 10.1016/j.ijme.2021.100561.
- Irawati D, Najili H, Supiana S, Zaqiah QY. Merdeka Belajar Curriculum Innovation and Its Application in Education Units. *Edumaspul: Jurnal Pendidikan*. 2022;6(2):2506-14. doi: 10.62775/edukasia.v4i2.507.
- Dano M, Prado N. Innovative Curriculum Design, Classroom Management Strategies, Competencies, and Mathematics Teachers' Performance: A Causal Model. *Psychology and Education: A Multidisciplinary Journal*. 2024;27(2):199-203.
- Supriani Y, Meliani F, Supriyadi A, Supiana S, Zaqiah QY. The Process of Curriculum Innovation: Dimensions, Models, Stages, and Affecting Factors. *Nazhruna: Jurnal Pendidikan Islam*. 2022;5(2):485-500. doi: 10.31538/nzh.v5i2.2235.
- Senivongse C, Bennet A. University-as-a-Service: Designing Thinking Approach for Bangkok University Business Innovation Curriculum and Service Development. *Innovations in Education and Teaching International*. 2024;61(5):1101-24. doi: 10.1080/14703297.2023.2253251.
- Hosseini Largani SM. Designing an Innovative Curriculum Model in the Iranian Higher Education System: A Qualitative Study. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 2022;25(3):27-49.
- Jafarpour M, Hashemi SA, Mashinchi AA. Design and Validation of an Entrepreneurial Curriculum Model in Secondary Schools in Line with the General Policies of the System's Entrepreneurship. *Strategic and Macro Policies*. 2024;12(45):48-86.
- Nasirian A, Ghiyashi Nadushan S, Khorsandi Taskoveh A, Taheri M, Kamali Y. Designing a Model for Evaluating the Final Impact of Policy in Iranian Higher Education. *Public Policy*. 2023;9(3):9-25.
- Mousavi S, Abbasi Z, Izadi L, Ghasemi M, Safari R. Evaluation of Privatization Policies of Public Higher Education: A Case Study of Iranian Higher Education. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*. 2024;31(1):77-113.
- Rad T. Application of Iranian Basic Texts in Teaching Political Science with Emphasis on Kalileh and Demne. *Political Science*. 2023;19(2):395-418.

19. Sobhani Nejad M, Khalafi M. Studying the Compatibility of the Curriculum Content of In-Service Training Courses with Job Descriptions from the Perspective of the Staff of the Technical and Vocational Education Organization During 2019. *Education Journal*. 2019;3(1):23-49. doi: 10.1016/j.heliyon.2021.e06995.
20. Asgarova V, Hashmi ZF, Ngajie BN, Asghar MZ, Järvenoja H. Exploring Faculty Experiences With Generative Artificial Intelligence Tools Integration in Second Language Curricula in Chinese Higher Education. *Discov Computing*. 2025;28(1). doi: 10.1007/s10791-025-09655-6.
21. Zheng S. Artificial Intelligence – Driven Design of Aesthetic Education Curricula in Higher Education. *Educ Insights*. 2025;2(6):247-56. doi: 10.70088/ta9v8365.
22. Strauss A, Corbin J. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*: Sage Publications; 1998.
23. Behboodi Golkhatami A, Taghizadeh H, Bafandeh Zende A. Human Resources Planning Model of Mehr Eqtesad Bank Using System Dynamics. *Public Policy Making in Management*. 2021;12(1):83-96.
24. Ahmadi Moqim A, Sukhdari K. Identifying the Framework of Entrepreneurship Education Curriculum Elements for Secondary Schools and Free Technical and Vocational Schools Using the Meta-Synthesis Method. *Skill Training*. 2022;10(38):118-52.
25. Salari M, Momeni Mahmoudi H, Akbari A, Zirak M. Designing a Model for Making Higher Education Textbooks and Curricula Agile: A Case Study of Islamic Azad University. *Research and Writing of Academic Textbooks*. 2019;27(53):205-35. doi: 10.30487/rwab.2024.2014814.1589.
26. Ajdari Fam N, Farajollahi M, Sarmadi MR, Mahboubi T. Design and Validation of a Learning-Based Curriculum Model with Emphasis on the Aker Model in Higher Education. *Bi-Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies*. 2020;11(21):251-90. doi: 10.61838/kman.ijes.7.1.17.
27. Abdollahi F, Ranjdoust S, Yarigholi B. Designing and Validating an Optimal Transformation Model in Humanities with Emphasis on Curriculum in the Higher Education System of the Islamic Republic of Iran. *Journal of Applied Educational Leadership*. 2025;1:1-20.
28. Dixon K. Accounting for higher education: Calculative practices in curricular administration. *Critical Perspectives on Accounting*. 2025;102(11):102805-30.